

Về những đợt thám hiểm của Trịnh Hoà ở Đông Nam Á

DƯƠNG VĂN HUY*

Khu vực châu Á ven biển, trước hết là Đông và Đông Nam Á giai đoạn thế kỷ XV- XVII có những biến đổi lớn về ngoại thương. Sự vận động mới này gắn liền với sự nổi lên của Trung Quốc, trong đó có chính sách đối ngoại và kỹ thuật đi biển của thời nhà Minh, mà điểm hình là 7 lần thám hiểm của Trịnh Hoà vào những thập niên đầu thế kỷ XV. Trên đây là vấn đề hết sức rộng lớn. Trong khuôn khổ bài viết này, chỉ giới thiệu cách khái quát những chuyến công du trên biển của Trịnh Hoà và tác động của chúng đến quan hệ của Trung Quốc với Đông Nam Á trong những thế kỷ XV-XVI!

I. Khái quát về các cuộc thám hiểm của Trịnh Hoà

Do gần gũi về mặt địa lý, Trung Quốc từ rất sớm có quan hệ chặt chẽ về lịch sử và văn hoá với Đông Nam Á. Mối bang giao đó được thực hiện qua các kênh khác nhau, cả bằng con đường hoà bình và bạo lực, từ chính trị ngoại giao cho đến thương mại chính thống và tư

nhân, trong đó trao đổi mậu dịch đóng vai trò nổi trội. Điều này được thể hiện khá rõ nét từ thời nhà Đường, Tống, khi kỹ thuật đi biển và nền sản xuất hàng hoá ở các tỉnh duyên hải Đông Nam Trung Quốc phát triển rất nhanh. Từ thời đó đã hình thành hai kênh buôn bán, trao đổi hàng hoá: Một là, trao đổi hàng hoá chính thức thông qua các phái đoàn chính phủ với nhau, trong lịch sử gọi là “*thương mại công nạp*”; Hai là, kênh “*trao đổi buôn bán không chính thức*”, thường do các tư nhân làm ăn với nhau, phần lớn nhà nước không kiểm soát được. Đặc biệt, trong thời kỳ thế kỷ XV-XVII, hoạt động thương mại giữa khu vực các tỉnh duyên hải Đông- Nam Trung Quốc với khu vực biển Đông Nam Á phát triển mạnh mẽ qua việc buôn bán hương liệu và con đường “*tơ lụa và gốm sứ trên biển*”. Từ đó, tạo nên “*thời kỳ hoàng kim của thương mại Đông Nam Á 1450- 1680*”⁽¹⁾.

Vào cuối thế kỷ XIV, đầu thế kỷ XV, thời đầu cầm quyền của Nhà Minh

* Dương Văn Huy, Khoa Sử Đại học Khoa học Xã hội và Nhân Văn, Đại học Quốc gia Hà Nội.

(1368- 1644), Trung Quốc là nước phát triển nhất không chỉ ở châu Á mà cả trên thế giới. Nhiều đô thị cảng biển sầm uất được hình thành tại các tỉnh Quảng Đông, Phúc Kiến, Triết Giang. Đây là khu vực chủ yếu kết nối thị trường nội địa với thị trường thế giới, là cửa ngõ để các thương nhân Trung Quốc “hạ hải” và cũng là để các thương nhân nước ngoài thâm nhập thị trường Trung Quốc. Có thể nói, thời kỳ này ở Trung Quốc đã xuất hiện những mầm mống của CNTB. Cùng với những tiến đề kinh tế và kỹ thuật đi biển, Trung Quốc thời kỳ này về mặt chính trị tương đối ổn định, an ninh quốc phòng tương đối đảm bảo. Những điều kiện khá thuận lợi, cho

phép nước này có đủ tiềm lực để thực hiện các cuộc thám hiểm mang tính quy lớn như 7 lần công du của Trịnh Hoà sang các nước Nam Dương và Tây Dương⁽²⁾.

Trong vòng 28 năm (từ 1405 đến 1433), nhà Minh đã phái cử Trịnh Hoà thực hiện chương trình thám hiểm của mình xuống các nước Đông Nam Á và Nam Á bằng đường biển. Cuộc thám hiểm đầu tiên Trịnh Hoà mang theo 27.800 binh sĩ với 62 chiến thuyền, xuất phát từ cảng Long Giang - Nam Kinh đi xuống các nước Đông Nam Á. Chúng ta xem cụ thể ở bảng thống kê dưới đây 7 lần thám hiểm của Trịnh Hoà:

Số lần	Thời gian	Nơi đến
1	11-7-1405 – 2-10-1407	Champa, Java, Malacca, Aru, Palembang, Sumatra, Lambri, Ceylan, Quilon, Calicut.
2	13-10-1407 – 15-2-1409	Champa, Borneo, Siam, Chân Lạp, Java, Malacca, Ceylan, Cochín, Calicut
3	10-1409 – 6-7-1411	Champa, Chân Lạp, Java, Smatik, Malacca, Aru, Sumatra, Lambri, Ceylan, Kayal, Quilon, Quilon
4	18-12-1412 – 12-8-1415	Champa, Kelantan, Pahang, Java, Palembang, Malacca, Aru, Sumatra, Achin, Ceylan, Kayal, Mandives, Cochín, Calicut, Ormuz, Vịnh Persian
5	28-12-1416 – 3-9-1422	Champa, Pahang, Java, Palembang, Malacca, Sumatra, Lambri, Achin, Ceylan, Mandives, Cochín, Calicut, Chaliyam, Hozmur, Aden, Mogadisciu (Somalia-Châu phi), Brawa, Malindi, Zufa, Ormuz
6	3-3-1421 – 8-1422	Champa, Siam, Aden, Zufa, Malacca, Koyampady, Aru, Sumatra, Achin, Kayal, Ceylon, Mandives, Cochín, Calicut, Ormur, Dijofar, Aden, Mogadisciu và Brawa ở bờ biển châu Phi.
7	29-6-1430 – 22-7-1433	Champa, Surabaya, Java, Palembang, Malacca, Ceylan, Achin, Weligama, Calicut, Ormur, Zufa, Mogadisciu

Với 7 chuyến thám hiểm, tổng cộng đoàn thuyền Trịnh Hoà đã đến hơn 30 quốc gia và vùng khác nhau của cả khu vực biển Đông Nam Á cho đến khu vực biển Nam Á và đến tận bờ Đông của châu Phi. Trong bối cảnh lịch sử đương thời thì Trịnh Hoà đã hoàn thành được nhiệm vụ mà triều đình giao phó.

Xét về mục đích của những chuyến thám hiểm, chúng ta thấy nó vừa mang tính chất chính trị vừa mang tính chất ngoại giao và mang cả tính chất kinh tế và văn hoá. Trung Quốc một mặt muốn bành trướng tạo sự ảnh hưởng về chính trị, khoa trương về văn hoá, thiết lập quan hệ ngoại giao thân thuộc trên quan niệm Hoa-Di, mặt khác cũng muốn vơ vét tài nguyên, tìm kiếm những lợi ích về kinh tế ở những nước này⁽³⁾.

Chúng ta biết rằng, Hoàng đế Minh Thành Tổ đã thực hiện song song hai con đường bành trướng xuống phía Nam là thực hiện bảy chuyến thám hiểm Tây Dương có cả quân đội kèm theo và tiến hành chiến tranh xâm lược Đại Việt đầy tổn kém trong khoảng 30 năm đầu thế kỷ XV⁽⁴⁾. Hơn nữa, những tham vọng chính trị quá lớn, bắt các nước chư hầu xung quanh phải thuần phục nhà Minh một cách nhanh chóng đã góp phần phá vỡ hay cản trở chính sách "Nam tiến" của người sáng lập ra triều Minh là Chu Nguyên Chương⁽⁵⁾.

Trước hết, nhiệm vụ công du của Trịnh Hoà chính là kêu gọi các nước xưng thần cống nạp và thiết lập quan hệ bang giao giữa nước lớn và các nước phiên thuộc. Để hoàn thành nhiệm vụ này, Trịnh Hoà sau khi đã đến các nước

việc đầu tiên là tuyên đọc chiếu thư của Minh Thành Tổ. Tuyên dụ các nước rằng, Hoàng đế triều Minh phụng thiên thừa mệnh là phụng ý chí của "thiên mệnh thiên quân" để quản lý thiên hạ, phiên di bốn phương đều phải tuân chiếu làm theo tuyên chỉ của hoàng đế nhà Minh, giữa các nước không thể lấy đông mà ức hiếp nhỏ, lấy mạnh mà xâm phạm yếu, phải cùng hưởng phúc thiên hạ thái bình. Nếu phụng chiếu đến triều cống trước, phép tắc lễ nghĩa chú trọng trong giao thiệp nhất luật ban thưởng hơn. Tiếp đến, là ban tặng lễ vật, ban ấn bạc, cáo mệnh cho quốc vương các nước, ban cho quốc vương và quan lại các cấp quan phục và những lễ vật khác, bày tỏ ý muốn xây dựng và phát triển quan hệ chính trị với những quốc gia này. Ngoài ra, là tiến hành hoạt động thương mại. Dem sản phẩm thủ công nghiệp Trung Quốc đổi lấy những đặc sản địa phương của các nước, khiến cho các nước bị hấp dẫn bởi các sản phẩm thủ công nghiệp vừa hoàn hảo vừa đẹp đẽ, tinh xảo của Trung Quốc, từ đó mà các nước muốn đến Trung Quốc xưng thần cống nạp, tiến hành các hoạt động buôn bán. Do chính sách "hải cấm" được thi hành vào thời kỳ đầu của nhà Minh làm hạn chế ngoại thương của Trung Quốc. Thông qua các cuộc công du mới này là nhằm khôi phục mậu dịch bình thường với các nước ở hải ngoại. Các nước ở hải ngoại cũng cho rằng xưng thần cống nạp, tiến hành mậu dịch, thiết lập quan hệ tốt với Trung Quốc là một việc có lợi.

Cần nhấn mạnh rằng, cuộc xuất dương của hạm đội Trịnh Hoà vào đầu thế kỷ XV không chỉ nhằm kiểm soát tất cả những hoạt động thương mại trên

biển mà còn phô trương sức mạnh, chinh phục các nước lân bang phương Nam. Điều này được thể hiện bằng việc hạm đội Trịnh Hoà đã tấn công vương quốc Majapahit, chinh phục Palembang để hỗ trợ người Hoa và các lực lượng thân nhà Minh là người bản xứ. Cũng với tấn công xâm lược Đại Việt, nhà Minh đã sử dụng đội quân thám hiểm Trịnh Hoà chiếm dự hay can thiệp một số điểm của Champa và Malacaca. Trên thực tế những địa danh trên hồi đó đã bị biến thành căn cứ hải quân và cơ sở hậu cần của Trung Quốc ở Đông Nam Á⁽⁶⁾.

II. Tác động thám hiểm của Trịnh Hoà đến quan hệ của Trung Quốc với Đông Nam Á

Những chuyến công du của Trịnh Hoà là một trong những yếu tố hết sức quan trọng, góp phần to lớn làm bùng nổ thương mại ven biển Đông thế kỷ XV-XVII. Từ đây, hoạt động thương mại *quan phương* và *phi quan phương* phát triển ngày càng nhộn nhịp hơn. Trước hết là *mậu dịch quan phương* hay mậu dịch chính thống do Nhà nước đỡ đầu. Mỗi một lần hạm đội của Trịnh Hoà đi qua các nước tuyên đọc chiếu thư, ban tặng lễ vật v.v..., và khi về các nước này đều cho sứ giả của mình đi cùng hạm đội đến thiên triều nhà Minh xưng thần cống nạp lễ vật và tiến hành một số hoạt động buôn bán. Khi quan hệ ngoại giao được thiết lập giữa Trung Quốc và các nước Đông Nam Á, các thương nhân Trung Quốc và các thương nhân càng có nhiều cơ hội để hiểu về thị trường của nhau, mức độ qua lại giao lưu về kinh tế chắc chắn sẽ tăng mạnh lên. Chính vì

vậy, mà thời kỳ này Trung Quốc cùng với việc thiết lập được một mạng lưới các nước chư hầu đông đảo, thị trường được mở rộng, hoạt động buôn bán giữa Trung Quốc với các nước được đẩy mạnh hơn bao giờ hết. Chỉ tính riêng trong thời gian Minh Thành Tổ phái cử Trịnh Hoà thám hiểm Tây Dương đến các nước ở hải ngoại tổng cộng có 318 phái đoàn sứ thần các nước đến triều cống nhà Minh (không kể các phái đoàn của Triều Tiên, Nhật Bản và Lưu Cầu), và có 11 quốc vương của 4 nước đến nhà Minh, trong đó có 3 vị đã tạ thế và được an táng ở đây. Có thể nói, mậu dịch triều cống thời kỳ Vĩnh Lạc (1403- 1424) và Tuyên Đức (1425- 1435) cực kỳ hưng thịnh, và việc Trịnh Hoà thám hiểm Tây Dương trên thực tế chính là việc mở rộng hình thức mậu dịch triều cống này⁽⁷⁾.

Cùng với sự phát triển của loại hình thương mại quan phương, thương mại *phi quan phương* hay thương mại *tư nhân* cũng trở lên nhộn nhịp hơn. Việc Vĩnh Lạc cử Trịnh Hoà thám hiểm khu vực Đông Nam Á và Nam Á cũng đồng nghĩa với việc nhà Minh nới lỏng chính sách Hải cấm. Cho nên, những người buôn bán tự do có cơ hội nhiều hơn trong việc buôn bán với khu vực Đông Nam Á. Đoàn thuyền Trịnh Hoà đến một số nước khu vực Đông Nam Á và khơi thông con đường thông thương trên biển⁽⁸⁾, lập một số căn cứ quân sự và thương mại quan trọng tạo điều kiện cho các thương nhân Trung Hoa có cơ hội thâm nhập sâu hơn nữa vào khu vực Đông Nam Á. Trái lại, các thương nhân Đông Nam Á thông qua các đoàn sứ thần của mình mà biết nhiều hơn đến

đất nước Trung Quốc phần thịnh khiến họ càng muốn đến các thương cảng của Trung Quốc tiến hành mậu dịch, nhưng họ vẫn không thể cạnh tranh nổi với các thương nhân Trung Hoa trong hoạt động thương mại. Các thuyền buôn tư nhân Trung Hoa đến các thương cảng Đông Nam Á ngày càng nhiều và các hoạt động trao đổi hàng hoá giữa Trung Quốc - Đông Nam, Trung Quốc - các nước Đông Bắc Á hay Trung Quốc và các nước Nam Á chủ yếu do các Hoa thương nắm giữ.

Những năm đầu triều Minh thời kỳ Chu Nguyên Chương, sự thu hẹp của chính sách thương mại trên biển - "chính sách hải cấm" đã ảnh hưởng xấu đối với thương mại nhiều vùng của Indônêxia và Malaixia. Minh Thành Tổ sau khi đoạt được vương vị đã thay đổi chính sách này, ông cho phép tư nhân được buôn bán, xoá bỏ sự hạn chế buôn bán hồ tiêu và vàng; mở cửa Trung Quốc, mời gọi người nước ngoài và thương nhân ngoại quốc đến Trung Quốc, Thành Tổ nói với các đại thần của mình: "*nay bốn biển một nhà*". Cùng với việc khôi phục được quan hệ thương mại giữa Trung Quốc và Đông Nam Á, hàng hoá được lưu thông một cách rộng rãi, tin tức cũng đổ về Trung Quốc một cách thường xuyên hơn khiến cho Trung Quốc không bị cô lập với thế giới.

Kết quả tiếp theo của thám hiểm Trịnh Hoà là đưa đến sự xuất hiện nhiều hơn các quần thể dân cư mới của người Hoa ở khắp các đảo chính của Indônêxia như Palembang (thuộc đảo Sumatra), Semarang (thuộc đảo Java) v.v. Mỗi lần các đoàn thám hiểm đổ bộ lên bờ các nước Đông Nam Á, họ dựng cơ

Trung Hoa, lập các thương điểm, bắt chính quyền và dân cư bản địa phải nộp cống cho họ⁽⁹⁾. Rõ ràng, các chuyến đi đã mở đường "*một cách hợp pháp*" cho các nhà buôn, di dân cư tự do người Trung Hoa đến những vùng đất mới làm ăn sinh sống⁽¹⁰⁾. Chính sự bổ sung số lượng tầng lớp các nhà buôn người Hoa làm tăng thêm sức sống mới của cộng đồng này. Họ dần trở thành hạt nhân chính cho sự định hình và lưu giữ bản thể Trung Hoa ở hải ngoại. Hoạt động kinh doanh của họ đã đóng vai trò hết sức quan trọng trong việc hình thành các đô thị biển, trung tâm kinh tế sầm uất của các quốc gia Đông Nam Á. Chính vì vậy, người Hoa từ thế kỷ XV cho tận thế kỷ XVII trở thành lực lượng vượt trội các thương nhân người Ả-rập và Ấn Độ, chiếm ưu thế trong nền ngoại thương Đông Nam Á. Cùng với việc khởi sắc buôn bán trên biển của người Nhật Bản, Java, thương mại nhộn nhịp của người Hoa ở thời kỳ đó đã tạo nên sự "*Hưng thịnh của hệ thống mậu dịch châu Á*" trong khoảng thế kỷ XV- XVII. Ngoài các tác động trên, cuộc thám hiểm của Trịnh Hoà làm sâu sắc thêm quan hệ quan hệ ngoại giao và văn hoá vốn có của Trung Quốc với các nước Đông Nam Á.

Tuy nhiên, cùng với cuộc xâm chiếm Đại Việt, cuộc thám hiểm đồ sộ của Trịnh Hoà cũng mang lại một số bất lợi cho sự phát triển nội tại của Trung Quốc cũng như bang giao quốc tế của nước này. Trước hết nó làm tổn hại lớn đến ngân sách Nhà nước, cản trở đáng kể đến đổi mới kinh tế trong nước, đồng thời gây ra nhiều điều khó xử trong quan hệ láng giềng sau này⁽¹¹⁾.

Nói tóm lại, cuộc thám hiểm của Trịnh Hoà đến các nước Nam và Tây Dương là một “cuộc tổng điều tra về khu vực Đông Nam Á và Nam Á” của nhà Minh. Một mặt, thể hiện được sức mạnh kinh tế, sức mạnh quân sự của nhà Minh, mở rộng ảnh hưởng Trung Quốc với các chư hầu xung quanh. Mặt khác, nó cũng mở ra một thời kỳ mới, thời kỳ phát triển đỉnh cao của thương mại ven biển Đông, trước hết là thương mại của người Hoa, góp phần chính tạo dựng nên thời kỳ *hưng thịnh của mậu dịch châu Á ven biển* thế kỷ XV-XVII.

CHÚ THÍCH

- (1). Theo Anthony Reid: *Southeast Asia in the Age of Commerce 1450-1680*, Yale University Press, 1988.
- (2) Trịnh Hoà (1371-1433), vốn họ Mã, người Côn Dương - Vân Nam (nay là Tấn Ninh - Vân Nam), là người theo đạo Hồi, ông có tên Ả-rập là Hadji.
- (3). Minh Thành Tổ (hiệu là Vĩnh Lạc) đã đặt vấn đề rằng: “Thành Tổ nghi ngờ Huệ đế lưu vong ở hải ngoại, muốn tìm kiếm tung tích, mà cũng muốn khoe khoang lực lượng quân sự của mình với nước ngoài, chứng tỏ Trung Quốc giàu mạnh” (xem thêm: Minh sử sử, Trịnh Hoà Truyện, tr.....)

- (4). Chúng ta đều biết vào năm 1406, với danh nghĩa phủ Trần diệt Hồ mà nhà Minh đã kéo quân xuống xâm lược nước ta, đặt ách thống trị 20 năm gây bao tổn thất về người, của và các giá trị văn hoá cho nhân dân Đại Việt. Nhưng, cuộc khởi nghĩa Lê Lợi (1418-1427) đã đánh đuổi quân Minh về nước giành lại độc lập cho Đại Việt.
- (5). Xem Wang Gung Wu: *China and the Chinese Oversea*, Times Academic Press 1991, p58-59.
- (6). Sakurai Yumio: *Thử phác dựng cấu trúc lịch sử của khu vực Đông Nam Á - Thông qua mối liên hệ giữa biển và lục địa*. Nghiên cứu Đông Nam Á, số 4-1996, tr.49.
- (7). Thang Cương (cb): *Trung Quốc thông sử*, quyển 8, tr 391.
- (8). Việc Trịnh Hoà sử dụng quân sự tiêu diệt đám hải tặc Trần Tổ năm 1407 ở Malacca và phủ dụ những thế lực ở bán địa không theo nhà Minh như ở Ceylan (1411) và Sumatra (1413).
- (9). Trần Khánh: *Vai trò người Hoa trong nền kinh tế các nước Đông Nam Á*, HN, 1992, tr32.
- (10). Trần Khánh: *Tiếp xúc hội nhập kinh tế Đông Á - Đông Nam Á ven biển dưới góc nhìn lịch sử*, trong cuốn *Đông Á- Đông Nam Á những vấn đề lịch sử và hiện tại*. Nxb Thế giới, năm 2004, tr93.
- (11). Xem Wang Gung Wu: *China and the Chinese Oversea*, Times Academi Press, 1991, p59, 60.